

Θέσεις για την κατασκευή της “Γενοκτονίας των Ποντίων”

Μάιος 2021

Αυτό το κείμενο γράφεται με αφορμή την 19η Μαΐου, την καθιερωμένη ως ημέρα μνήμης για την υποτιθέμενη “Γενοκτονία των Ποντίων”, προσπαθώντας να σπάσουμε τον διάχυτο εθνικιστικό μονόλογο που επικρατεί στη δημόσια σφαίρα σχετικά με το ζήτημα.

Το βασικό κίνητρο μας δεν είναι κάποια εμμονή με την αποσαφήνιση των ορισμών, ούτε φυσικά σκοπεύουμε να γίνουμε ειδικοί/ές πάνω στην νομική έννοια της “γενοκτονίας” και της γενεαλογίας της στην ιστορία του Διεθνούς Δικαίου. Το κίνητρο μας πηγάζει από την αντίληψη πως η χρήση του όρου “γενοκτονία” από το ελληνικό κράτος, ως όρου περιγραφικού για τις διώξεις εις βάρος των ορθόδοξων χριστιανών της περιοχής του Πόντου την περίοδο 1914 – 1922, δεν είναι τίποτα άλλο παρά μία εθνικιστική, επιθετική κρατική επιλογή. Μια επιλογή που έχει ως στόχο την νομική και ηθική δικαιολόγηση των συμφερόντων του ελληνικού ιμπεριαλισμού εις βάρος της Τουρκίας και την περαιτέρω τόνωση του – ούτως ή άλλως διάχυτου – αντιτουρκισμού που επικρατεί στην ελληνική κοινωνία· μια επιλογή που έχει το βλέμμα στραμμένο στο παρόν και το μέλλον, σαν κάθε ιστορική αφήγηση.

I

Η επιλογή της 19ης Μαΐου ως ημέρας μνήμης για την “Γενοκτονία των Ποντίων” δεν οφείλεται σε κάποια “ένδοξη” μάχη μεταξύ των Ποντίων ανταρτών και των τουρκικών ενόπλων ομάδων που διαδραματίστηκε εκείνη την ημέρα. Ούτε υπήρξε κάποιο γεγονός καθοριστικό που σηματοδότησε την απαρχή ή την κλιμάκωση των μαζικών εκκαθαρίσεων εις βάρος των ορθόδοξων χριστιανών του Πόντου, με ημερομηνία τέλεσης την 19η Μαΐου. Με λίγα λόγια, δεν υπάρχει καμιά αφορμή που αντλείται από την ιστορία των Ποντίων και θα μπορούσε να δικαιολογεί συμβολικά την επικύρωση αυτής της ημερομηνίας ως ημέρας μνήμης.

Η 19η Μαΐου είναι η ημέρα κήρυξης της Τουρκικής Ανεξαρτησίας. Συγκεκριμένα, στις 19 Μαΐου του 1919, ο Κεμάλ Ατατούρκ αποβιβάστηκε στα βόρεια τουρκικά παράλια ξεκινώντας τον λεγόμενο “πόλεμο της Ανεξαρτησίας”. Τον

πόλεμο, δηλαδή, εναντίον των δυνάμεων κατοχής της Αντάντ που βρίσκονταν στην τουρκική επικράτεια μετά από την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α' παγκόσμιο πόλεμο. Την ίδια στιγμή σηματοδοτεί την έναρξη του επαναστατικού πολέμου του Κεμάλ που στόχευε στην διάλυση των υπολειμμάτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την αντικατάσταση της από το σύγχρονο τουρκικό έθνος - κράτος. Η 19η Μαΐου 1919 ήταν με λίγα λόγια η γενέθλια ημέρα του τουρκικού εθνικού κινήματος, και αποτελεί μέχρι σήμερα την εθνική επέτειο της Τουρκίας.

Η επιλογή αυτής της ημερομηνίας ως ημέρας μνήμης για την “γενοκτονία των Ποντίων” από πλευράς του ελληνικού κράτους έχει ένα ιδιαίτερο συμβολικό και σημειολογικό χαρακτήρα. Δημιουργεί μία σειρά από συνεπαγωγές, οι οποίες δεν πρέπει να αγνοηθούν.

Η πρώτη συνεπαγωγή που μπορεί καμία εύκολα να καταλάβει ακολουθώντας την κυρίαρχη εθνική συλλογιστική, είναι ότι ένα κράτος το οποίο συγκροτήθηκε μέσα από μία γενοκτονία δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα “κράτος δολοφόνων”. Η δεύτερη συνεπαγωγή, που ακολουθεί αβίαστα από αυτήν είναι ότι ένα “κράτος δολοφόνων” δεν μπορεί να έχει κανένα νομικό και ηθικό έρεισμα.

Κι αυτή, λοιπόν, είναι ακριβώς η ουσία αυτής της επιλογής: η αμφισβήτηση της ηθικής και νομικής υπόστασης του τουρκικού κράτους για την δικαιολόγηση των σχεδίων του ελληνικού ιμπεριαλισμού στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο.

II

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, η χρονική συγκυρία στην οποία το ελληνικό κράτος αποφάσισε να αναγνωρίσει με ισχύ νόμου την “Γενοκτονία των Ποντίων” δεν ήταν τυχαία. Εγινε το 1994¹, δηλαδή σε μια περίοδο που η ελληνική επεκτατικότητα βρισκόταν σε μία από τις πιο έντονες φάσεις της – κι εδώ ανοίγει μεγάλη παρένθεση.

Όταν συμβαίνουν τεκτονικές αλλαγές στο γεωπολιτικό σύστημα ισορροπίας, όπως ήταν η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, κάθε κράτος βρίσκεται μπροστά σε μεγάλες ευκαιρίες και μεγάλους κινδύνους – και το βασικό είναι πως οι εξελίξεις είναι ραγδαίες και σχετικά απρόβλεπτες. Για την Ελλάδα αυτό σήμαινε πως διαταράχθηκαν ισορροπίες δεκαετιών, και ήρθαν πάλι στο προσκήνιο τα παγωμένα σχέδια της Μεγάλης Ιδέας, της Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Τρεις χώρες στα βόρεια σύνορα της ήταν σε διάλυση, και η Τουρκία αντιμετώπιζε τόσο ισχυρά προβλήματα που δεν ήταν καθόλου απίθανη και η δική της διάλυση.

Ήταν η περίοδος των εθνικών τσαμπουκάδων ενάντια στην Μακεδονία και

1. Ο νόμος που αναγνωρίζει την Γενοκτονία των Ποντίων είναι ο ν.2193/1994. Τέσσερα χρόνια μετά η Ελλάδα το ξανασκέφτηκε, και αποφάσισε πως τελικά είχαν υποστεί Γενοκτονία όλοι οι Έλληνες της Μ. Ασίας, και το αναγνώρισε με τον ν.2648/1998.

των σχετικών συλλαλητηρίων². Η περίοδος που Έλληνες παρακρατικοί κατέστρωναν σχέδια για την αυτονομία της λεγόμενης Βορείου Ηπείρου με απόσχιση της από την Αλβανία³. Η περίοδος, επίσης, της ελληνοσερβικής φιλίας, με την ηθική και υλική υποστήριξη που παρείχε η Ελλάδα στις σφαγές των Μουσουλμάνων της Βοσνίας⁴. Στα ανατολικά είχαν πάρει φωτιά οι προσπάθειες περικύκλωσης και διαμελισμού της Τουρκίας, μέσω της σύγκρουσης σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και της υλικής και πολιτικής στήριξης στο κουρδικό αντάρτικο. Οι καθημερινές προστριβές για τις θαλάσσιες ζώνες και οι αερομαχίες στο Αιγαίο φτάνουν στα όρια της ανοικτής πολεμικής σύγκρουσης το 1996 με την κρίση των Ιμίων/Καρντάκ – κλείνει η παρένθεση, για να μην ξεχάσουμε και το θέμα!

Η Ελλάδα, λοιπόν, σκέφτηκε για πρώτη φορά ύστερα από 70 χρόνια πως οι διώξεις των ορθοδόξων στον Πόντο ήταν τελικά μια γενοκτονία. Εντελώς συμπτωματικά, την ίδια στιγμή ενεργοποιούσε σχέδια διαμελισμού της Τουρκίας, ύστερα από 70 χρόνια που τα είχε στον πάγο.

Η κατασκευή, λοιπόν, του αφηγήματος της “Γενοκτονίας των Ποντίων” πρέπει να ειδωθεί μέσα στην ιστορική συγκυρία της δεκαετίας του ‘90, των διακρατικών ανταγωνισμών και της διάχυτης πατριωτικής παράκρουσης της εποχής. Με τις συγκινησιακές συνδηλώσεις και φορτίσεις με τις οποίες επενδύθηκε ήταν μία πολύ βολική κρατική εφεύρεση, που ενίσχυε την εθνική ιδεολογία στο εσωτερικό, προβάλλοντας ταυτόχρονα τα υποτιθέμενα διαχρονικά “αιμοσταγή” χαρακτηριστικά του τουρκικού λαού και κράτους στο εξωτερικό. Ήταν η κατάλληλη ανασκευή της εθνικής ιστορίας, προσαρμοσμένη στη νέα στρατηγική της εξωτερικής πολιτικής.

III

Η έννοια της Γενοκτονίας, από την εποχή του Raphael Lemkin⁵ μέχρι τις μέρες μας, είναι μία έννοια που στα θεμέλια της έχει πολιτικά νοήματα. Οι διαμάχες, δηλαδή, σχετικά με το ποιος λαός έχει υποστεί ή έχει διαπράξει το έγκλημα της Γενοκτονίας είναι πρωταρχικά πολιτικές διαμάχες, όχι απλά ιστορικές και νομικές. Για να ακριβολογούμε, οι ιστοριογραφικές και οι νομικές διαμάχες για το τι συνιστά “γενοκτονία” δεν είναι τίποτα άλλο παρά συγκαλυμμένες πολιτικές διαμάχες.

Κάνοντας αυτήν την παραδοχή, συνεχίζουμε λέγοντας, όπως είπαμε και στην εισαγωγή, ότι δεν έχει κάποιο ιδιαίτερο νόημα να αναζητήσουμε έναν

2. Για μια συνοπτική ιστορία του ελληνικού ιμπεριαλισμού στην Μακεδονία μπορείτε να ανατρέξετε στο παρακάτω άρθρο: Όμιλος Ανθελληνικών Ερευνών Μίρκα Γκίνοβα, (2018), Γειτονικό κράτος, αρχίζει από “Μ...” και τελειώνει σε “... ακεδονία”. Πως το λένε;; Θεσσαλονίκη.

3. Αποκορύφωμα αυτής της πολιτικής είναι η δολοφονία δύο Αλβανών στρατιωτικών από Έλληνες παρακρατικούς σε αλβανικό έδαφος, το 1994. Μπορείτε να διαβάσετε σχετικά: Antifa Scripta (2013), Υπόθεση ΜΑΒΗ (μέρη α & β), περιοδικό Antifa, τεύχη 36-37.

4. Ομάδα Carthago, (1999), Σρεμπρένιτσα, Το μεγαλύτερο έγκλημα του πολιτισμένου κόσμου στην Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, εκδόσεις Αντισχολείο, Αθήνα.

5. Νομικός Πολωνοεβραϊκής καταγωγής και εισηγητής του όρου Γενοκτονία στο Διεθνές Δίκαιο.

ακριβή ιστορικό, νομικό ή επιστημονικό ορισμό του τι συνιστά γενοκτονία. Ούτε μας ενδιαφέρει να συμμετέχουμε σε κάποιου είδους μακάβριο διανοητικό παιχνίδι σύγκρισης θανάτων και αριθμών, λέγοντας ότι από έναν αριθμό θυμάτων και πάνω είναι γενοκτονία ή από έναν αριθμό και κάτω δεν είναι. Αυτήν την δουλειά ας την αφήσουμε στους “ειδικούς”, ακαδημαϊκούς ιστορικούς, διεθνολόγους και κοινωνιολόγους, και τις περίεργες ασχολίες τους. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι οι πολιτικές χρήσεις με τις οποίες κάθε φορά συνοδεύεται η χρήση του όρου.

Εν προκειμένω, αρνούμαστε τον όρο “γενοκτονία” για τις διώξεις εις βάρος των ορθόδοξων χριστιανών του Πόντου, γιατί η χρήση του είναι ένα επιθετικό εργαλείο τόνωσης της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας. Επιπλέον, αυτός ο μονομερής προσδιορισμός για όσα έπαθαν οι Πόντιοι, λειτουργεί εντελώς αθωωτικά για τις πολύ μαζικότερης έκτασης σφαγές που διέπραξε ο ελληνικός στρατός την ίδια περίοδο εις βάρος του τουρκικού πληθυσμού κατά την διάρκεια της ιμπεριαλιστικής εκστρατείας της Ελλάδας στην Μ. Ασία. Το ίδιο ισχύει για τις σφαγές και τους βιασμούς που διέπραξαν οι Έλληνες στρατιώτες εις βάρος των μουσουλμάνων που βρίσκονταν στον ελλαδικό χώρο κατά την δεκαετία 1912-1922.

Εξάλλου, ο ίδιος ο R.Lemkin είχε εντάξει στο πεδίο των ερευνών του περί της ιστορίας των γενοκτονιών τόσο τις βιαιότητες των Τούρκων εναντίον των ορθόδοξων χριστιανών, όσο και τις σφαγές του ελληνικού στρατού⁶. Οι απόψεις μας δεν ταυτίζονται γενικά με τον Lemkin, όμως δεν μπορούμε παρά να αναφέρουμε πως συμβαίνει μια επιλεκτική παρουσίαση των απόψεων του από τους Έλληνες ειδικούς, η οποία είναι ουσιαστικά εσκεμμένη παραπληροφόρηση.

Αρνούμαστε το όρο “Γενοκτονία των Ποντίων” επειδή η αναγνώριση της και η ταυτόχρονη αποσιώπηση των εγκλημάτων του ελληνικού ιμπεριαλισμού στην Μακεδονία και την Μ. Ασία την ίδια περίοδο, δεν είναι τίποτα περισσότερο από ωμή ευθυγράμμιση με την δολοφονική ελληνική εθνική ιδεολογία. Κι αυτό είναι κάτι πολιτικό μέχρι το μεδούλι, και επίσης έχει στραμμένο το βλέμμα στο παρόν και το μέλλον.

IV

Όπως φαίνεται ίσως και από τα όσα γράψαμε παραπάνω, η αξίωση του ελληνικού κράτους για αναγνώριση της “Γενοκτονίας των Ποντίων” συνεπάγεται την υπόρρητη ή ρητή αξίωση, ότι οι Πόντιοι εισέπραξαν από τους τσέτες⁷ και τον κεμαλικό στρατό βιαιότητες ποιοτικά και ποσοτικά μεγαλύτερου μεγέθους από τις υπόλοιπες βιαιότητες που διαπράχθηκαν από τους αντιμαχόμενους εθνικούς στρατούς στον ελλαδικό και τουρκικό χώρο κατά την διάρκεια των

6. Raphael Lemkin Papers, American Jewish Archives (Σινσινάτι του Οχάιο), Box 8, Folder 8. Αρχαιακό υλικό από προσωπικές σημειώσεις του συγγραφέα, που προετοίμαζε μία μελέτη της ιστορίας των γενοκτονιών η οποία δεν ολοκληρώθηκε ποτέ.

7. Τσέτες ονομάζονταν τα αντάρτικα τμήματα τούρκων ατάκτων.

ένοπλων συρράξεων της περιόδου. Αυτός ο ισχυρισμός αποτελεί μία έντεχνη κατασκευή της ελληνικής ιστοριογραφίας που ξεκίνησε την δεκαετία του '80, κορυφώθηκε στα 90s, και είναι στον πυρήνα της (αλλά και στις λεπτομέρειες της) ένα μεγάλο ψέμα⁸.

Η ελληνική αξίωση ακολουθεί και εκμεταλλεύεται τις διεκδικήσεις της Αρμενίας για την αναγνώριση της Γενοκτονίας των Αρμενίων από τον οθωμανικό στρατό και τις ένοπλες ομάδες των κεμαλικών και τούρκων ατάκτων κατά την περίοδο 1915-18. Το ελληνικό κράτος, δηλαδή, και οι ακαδημαϊκοί του έχουν ως μοντέλο το παράδειγμα των Αρμενίων. Το βασικό σχήμα της ελληνικής ιστοριογραφίας, εν ολίγοις, μπορεί να συνοψισθεί ως εξής: “ότι έκανε ο Κεμάλ στους Αρμένιους, τα ίδια έκανε και στους Πόντιους”.

Όμως οι συντονισμένες σφαγές και εκκαθαρίσεις εις βάρος του αρμένικου πληθυσμού από την οθωμανική αυτοκρατορία και το κεμαλικό κίνημα δεν είχαν καμία ποιοτική και ποσοτική σχέση με τις αντίστοιχες βίαιες πρακτικές εις βάρος των ορθόδοξων χριστιανών. Στην περίπτωση των Αρμενίων υπήρχε από πίσω ένα κρατικά οργανωμένο σχέδιο εξόντωσης όλου του αρμένικου πληθυσμού. Στην περίπτωση των Ποντίων οι εχθροπραξίες ήταν ευκαιριακές, καθόλου πρωτοφανείς μέσα στα πλαίσια ενός δεκαετούς πολέμου στα Βαλκάνια και την Ανατολία, και προέρχονταν κυρίως μετά από ένοπλες ενέργειες Ποντίων ανταρτών ή μετά τις ενέργειες του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος⁹.

V

Μια ακόμη αιχμή που θα θέλαμε να αναφέρουμε είναι η άρρηκτη σύνδεση των αφηγήσεων περί “Γενοκτονίας των Ποντίων” με την σχετικοποίηση του Ολοκαυτώματος και τον συγκαλυμμένο αντισημιτισμό. Οι αφηγήσεις αυτές διεκδικούν για λογαριασμό των ελλήνων τον ρόλο του πραγματικού θύματος της Ιστορίας. Σύμφωνα με αυτό το σχήμα δεν είναι μόνο οι εβραίοι που υπέστησαν μία γενοκτονία, είναι και οι έλληνες, μόνο που δεν είχε την ίδια δημοσιότητα και αναγνώριση με αυτή που γνώρισαν οι Εβραίοι.

Ο R. Lemkin, επινοώντας τον όρο γενοκτονία (genocide), υπήρξε και ιδρυτής των ανάλογων σπουδών (genocide studies), οι οποίες σταδιακά αποκόπηκαν από τον κλάδο των σπουδών του Ολοκαυτώματος (Holocaust studies), και έγιναν αυτοτελές επιστημονικό πεδίο. Δίνοντας στην λέξη “επιστημονικό” την σημασία που της αρμόζει, και αναλογιζόμενοι ότι οι κάθε λογής επιστήμονες είναι υπάλληλοι κάποιων κρατών, μπορούμε να φανταστούμε κατευθείαν την σχέση μεταξύ σχολών των genocide studies με τα κατά τόπους υπουργεία εξωτερικών.

Κάθε λαός έχει τα genocide studies που του αξίζουν, έτσι κι εμείς εδώ έχου-

8. Μία αναλυτική αποδόμηση των βασικών θέσεων της ελληνικής ιστοριογραφίας μέσω της ανάλυσης των ιστοριογραφικών κειμένων και των πηγών θα ξεπερνούσε κατά πολύ την στοχοθεσία αυτού του κειμένου.

9. Την συγκέντρωση πληροφορίας και την σύγκριση αριθμών και γεγονότων την αντλούμε κυρίως από το: Κωστόπουλος, Τάσος, (2007), Πόλεμος και εθνοκάθαρση, η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης 1912-1922, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα, σελ 213-219.

με την Έδρα Ποντιακών Σπουδών. “Τόσο το διδακτικό όσο και το ερευνητικό έργο (εκπόνηση ερευνητικών προγραμμάτων) της Έδρας Ποντιακών Σπουδών βασίζονται στην οικονομική στήριξη του Φιλανθρωπικού Ιδρύματος «Ιβάν Σαββίδης»”¹⁰.

Αυτή η αμερόληπτη και επιστημονική ομάδα (δηλ. αυτή η συνάντηση κρατικών συμφερόντων και ατομικών καριερών) προσπαθεί να συνδέσει την Γενοκτονία των Αρμενίων, τις διώξεις των ορθόδοξων του Πόντου και το Ολοκαύτωμα σε ένα ενιαίο αφήγημα¹¹.

Η χυδαιότητα της σύγκρισης και της συσχέτισης των 6.000.000 εβραίων της Ευρώπης που εξοντώθηκαν από τους γερμανούς ναζί και τους συνεργάτες τους, με τους διωγμούς εις βάρος των χριστιανών του Πόντου από τα τούρκικα ένοπλα σώματα, θέλουμε να πιστεύουμε ότι είναι προφανής και δεν χρειάζεται να πούμε κάτι παραπάνω σχετικά. Αυτό που έχει μία σημασία να πούμε είναι ότι μέσω της ρητής ή υπόρρητης υπονόησης, ότι “αυτά που έπαθαν οι έλληνες από τον Κεμάλ τα ίδια έπαθαν μετά οι Εβραίοι από τον Χίτλερ”, αφενός συσκοτίζεται η μοναδικότητα της ιστορίας του Ολοκαυτώματος, και αφετέρου ξεπλένεται η ευθύνη των ελληνικών αντισημιτικών και αντιμουσουλμανικών εγκλημάτων.

VI

Άλλο ένα στοιχείο που σκόπιμα αποκρύπτεται, έτσι ώστε ο Κεμάλ να προβάλλεται σαν ο υπαίτιος όλων των δεινών που πέρασαν οι ελληνορθόδοξοι πληθυσμοί της Μ. Ασίας, είναι το τι τράβηξαν οι πρόσφυγες μετά την ανταλλαγή πληθυσμών. Πρώτος σταθμός τους στον ελλαδικό χώρο ήταν η υποχρεωτική καραντίνα σε ξερονήσια, όπου χιλιάδες πέθαναν παρατημένοι στο έλεος τους¹². Οι επισζώντες κατέληξαν να ζουν σε τρώγλες μέσα στα μεγάλα αστικά κέντρα και εν τέλει να ξεζουμίζονται από το ελληνικό κεφάλαιο, μιας και οι περισσότεροι από αυτούς δεν είχαν να πουλήσουν τίποτα παραπάνω από την εργατική τους δύναμη.

VII

Έβδομη θέση και τελευταία. Έχοντας την βαθιά πεποίθηση ότι ο εχθρός μας βρίσκεται στην ίδια μας την χώρα, θεωρούμε ότι η αποδόμηση των μύθων που παράγονται από την εθνική ιδεολογία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την συλλογική διανοητική μας επιβίωση. Κι αυτός είναι ο λόγος που γράφτηκε αυτό το κείμενο. Γιατί η κατασκευή της “Γενοκτονίας των Ποντίων” δεν είναι τίποτα περισσότερο από μία ακόμη έκφραση της δολοφονικής ελληνικής εθνικής ιδεολογίας, στην υπηρεσία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Και κάθε ένα κομ-

10. Δανειζόμαστε αυτολεξεί από την ιστοσελίδα της Έδρας.

11. Παράδειγμα το διεθνές ακαδημαϊκό συνέδριο “Comparing genocide and mass atrocities”, 13 – 14 Δεκεμβρίου 2018, που οργάνωσε η Έδρα Ποντιακών Σπουδών.

12. Περισσότερα στοιχεία στο κείμενο: Blackbox, (2021), Μακρόνησος: μια ιστορία καραντίνας από το παρελθόν.

μάτι αυτού του μακάβριου παζλ συνθέτει το βασικό μας πρόβλημα στο παρόν και το μέλλον, αυτό που κάθε μέρα τρώμε στη μάπα, αυτό που μισούμε από τα βάθη της ψυχής μας: την Ελλάδα.

Αξιωματικοί του ελληνικού στρατού έξω από την Bursa, την άνοιξη του 1921.